

Wojciech Kowalski

Historic District Law - prawo kompleksowej rewaloryzacji i ochrony zabytkowych zespołów staromiejskich w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej

Ochrona Zabytków 37/1 (144), 28-32

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WOJCIECH KOWALSKI

HISTORIC DISTRICT LAW — PRAWO KOMPLEKSOWEJ REWALORYZACJI I OCHRONY ZABYTKOWYCH ZESPOŁÓW STAROMIEJSKICH W STANACH ZJEDNOCZONYCH AMERYKI PÓŁNOCNEJ

W numerze 1—2, 1982 „Ochrony Zabytków”¹ A. Przyborowska-Klimczak opisała w ogólnym zarysie prawne i organizacyjne aspekty ochrony zabytków w USA. Kontynuując tę tematykę, chciałbym przedstawić bliżej zagadnienie ochrony zabytkowych dzielnic w miastach amerykańskich. Dla urzeczywistnienia kompleksowej odnowy i ochrony zespołów zabytkowych opracowano tam i z dużym powodzeniem zastosowano w praktyce szczególne rozwiązania prawne zasadniczo odbiegające od koncepcji znanych w Europie². Z tego powodu warto, aby czytelnik polski poznał je, mimo całkowitej odmienności warunków ochrony zabytków w tamtym kraju.

Przystępując do omówienia podjętego tematu, należy wskazać trzy podstawowe różnice dzielące system prawa amerykańskiego od prawa europejskiego, w tym szczególnie od prawa obowiązującego w Polsce. W Stanach Zjednoczonych istnieje daleko posunięta decentralizacja stanowienia norm prawnych. Oznacza to, że istnieje wiele ośrodków władzy (federalne, stanowe i lokalne, najczęściej miejskie), które wyposażone są w różny zakres kompetencji w tym względzie. Z zasady poszczególne ośrodki dysponują znacznym stopniem samodzielności i niezależności, przy czym zakres kompetencji i dziedzinę regulacji określa prawo konstytucyjne wyższego szczebla. I tak np. konstytucja USA rozdziela kompetencje władz stopnia federalnego i stanowego, natomiast konstytucje poszczególnych stanów ustalają zakres działań prawotwórczych zastrzeżonych dla władz stanowych oraz przekazanych jednostkom niższego szczebla (miastom). Drugim zagadnieniem jest — najogólniej rzecz ujmując — odmienny reżim prawny przewidziany dla tzw. własności publicznej, odmienny zaś dla własności prywatnej. Wypada w tym miejscu od razu podkreślić, że własność prywatna otoczona jest szczególną ochroną i wszelkie jej ograniczenia zawsze napotkają trudne do pokonania przeszkody konstytucyjne. Trzecią różnicę w stosunku do prawa kontynentalnego jest duża rola sądów w kształtowaniu i interpretacji prawa amerykańskiego, podczas gdy np. w Polsce znaczenie sądów w tej dziedzinie jest

niewielkie. Trzeba także pamiętać, że ochrona zabytków w Ameryce była i jest w dalszym ciągu w przeważającej mierze domeną działalności prywatnej. Według różnych ocen przyjmuje się, że nadal około 70% aktywności na tym polu przypada na sektor niepaństwowy, chociaż najczęściej ściśle współpracuje on ze sferami rządowymi³.

Podobnie jak w innych krajach, początki ochrony zabytków opierały się w Stanach Zjednoczonych na działaniach zabezpieczających pojedyncze budowle. Koncepcja rozciągnięcia ochrony na szeroko pojęte sąsiedztwo w tym względzie biorą swój początek od głośnego w swoim czasie zarządzenia tworzącego pierwszą strefę historyczną (*historic zoning ordinance*), wydanego w 1931 r. przez władze miejskie miasta Charleston w Południowej Karolinie. Przełomowe znaczenie tego aktu polega na tym, że dla zapewnienia skutecznej ochrony stanej dzielnic The Battery zdecydowano się na ograniczenie prawa własności na jej terenie w daleko większym zakresie niż to dotychczas czyniono. Między innymi wprowadzono kontrolę zewnętrznego wyglądu budynków i inne restrykcje. Potrzeba rozwinięcia większej aktywności na polu restauracji zabudowy dzielnicy zrodziła założenie specjalnej organizacji — Historic Charleston Foundation, która gromadzi środki na wykup starych i zaniedbanych domów oraz remonty i konserwację. Po wykonaniu tych prac budynki odprowadzają się na specjalnych warunkach gwarantujących prawidłowe użytkowanie i zachowanie ich stanu. Śladem tym poszły następnie władze miasta Nowy Orlean, ustanawiając w 1937 r. komisję składającą się z przedstawicieli mieszkańców miasta, która sprawuje kontrolę nad starą dzielnicą francuską Vieux Carre (Vieux Carre Commission). Obecnie zdecydowana większość władz stanowych pozwala miastom wydzielać pewne tereny i chronić je jako strefy historyczne (*historic district*). Na szczeblu federalnym idea kompleksowej ochrony zespołów zabytkowych podjęta została w zasadzie dopiero w 1966 r., kiedy uchwalono ustawę *National Historic Preservation Act*⁴. Ustawa rozszerza politykę państwa w zakresie ochrony zabytków, powołuje nowe

¹ A. Przyborowska-Klimczak, *Prawne i organizacyjne aspekty ochrony dóbr kulturalnych w Stanach Zjednoczonych*, „Ochrona Zabytków”, nr 1—2, 1982.

² W Europie, pełne i jednolite rozwiązanie prawne tej problematyki znajduje się w zasadzie tylko w prawie francuskim, brytyjskim i czeskosłowackim.

³ Ch. Tunnard, *The United States Federal Funds for Rescue*, (w:) *The Conservation of Cities*, UNESCO, Paris 1975, s. 87.

⁴ *National Historic Preservation Act*, Act of Oct. 15, 1966, Public Law 89 — 665, 80 Stat. 915) 16 U.S.C. §§ 470—70 m, 1970, Supp. IV, 1974).

organy dla realizacji tej polityki. Sekretarz do spraw wewnętrznych został zobowiązany m.in. do prowadzenia narodowego rejestru dzielnic miejskich mających znaczenie dla amerykańskiej historii, architektury i kultury. Sankcjonując ochronę dawnych dzielnic miejskich na szczeblu federalnym, otwarto nowy etap działalności w tej dziedzinie.

Doniosłość tego faktu oraz wyjaśnienie, na czym polega nowa koncepcja całościowej odnowy zespołu architektonicznego wraz z otoczeniem (*environmental concept*), najlepiej oddaje fragment raportu specjalnej komisji do spraw zachowania wartości historycznych, powołanej przez Konferencję Burmistrzów Miast w 1966 r.⁵: „Rozwój urbanizacji ulega stałemu przyspieszeniu, zwiększając groźbę dla naszego dziedzictwa kulturowego. Aby ją powstrzymać, trzeba uczynić coś więcej niż podnoszenie okresowych alarmów w tej sprawie.

Stany Zjednoczone są państwem i społeczeństwem podlegającym ciągłym zmianom. Co roku około 20% ludności zmienia miejsce zamieszkania. Skutkiem tego procesu jest wzrastające poczucie »braku korzeni«, połączone z tęsknotą za tymi znakami przeszłości, które dają nam poczucie stabilizacji. Jeżeli działalność w zakresie ochrony ma być uwieczniona sukcesem (...) musi wykroczyć poza ratowanie przypadkowych domów historycznych i otwieranie muzeów. Musi być czymś więcej niż kult miłośnika antyków. Powinna polegać na czymś więcej niż szacunek dla kilku wspaniałych sanktuariów narodowych. Musi dać możliwość naszemu społeczeństwu wykorzystania budowli i przedmiotów przeszłości dla tworzenia wartości współczesnych. Przyjęcie takich założeń oznacza zmianę poglądów i działań na wielu kierunkach.

Po pierwsze: w działaniach ochronnych wartości architektoniczne i estetyczne trzeba traktować równorzędnie z wartością historyczną i kulturową obiektu. Ceniąc budynek dla jego estetycznego wyglądu lub lokalnego sentymentu, nie powinno traktować się go za mniej ważny ze względu na to, że nie posiada odpowiednich historycznych »papierów uwierzytelniających«.

Po drugie: nowa koncepcja ochrony musi sięgać poza pojedynczy budynek czy inny obiekt i troszczyć się także o historycznie i architektonicznie wartościowe zespoły lub całe strefy, które mają szczególne znaczenie dla danego rejonu. Historyczna dzielnica, ulica staruch domów, estetyczne osiedle, kolorowe targowisko, dziedziniec sądowy czy zachowany pejzaż miejski, wszystko to musi stać się przedmiotem zainteresowania.

Po trzecie: jeżeli wysiłki mające na celu ochronę terenów ważnych dla historii lub architektury albo takichże pojedynczych budynków mają być uwiecznione sukcesem, trzeba wykonać intensywne studia

nad warunkami ekonomicznymi i polityką podatkową, które pozwolą naszym staraniom zachować te rejonny jako żywe części aglomeracji.

Reasumując, jeżeli chcemy, aby przeszłość miała większe znaczenie, musimy skupić naszą troskę nie tylko na kilku wybitniejszych obiektach, ale powinniśmy objąć nią całe dziedzictwo narodu i wszystko z naszej przeszłości, co jest warte ochrony, jako żywą część współczesności”.

Aby osiągnąć tak określone ambitne cele, powołano dość skomplikowaną administrację ochrony zabytków. Główne zadania spoczywają na odpowiednich urzędach stanowych i miejskich lub wyposażonych w wystarczające kompetencje organizacjach społecznych, które działają w imieniu władz wspomniane kompetencje przekazujących. To ostatnie rozwiązanie można uznać za bardziej rozpowszechnione, a tym samym charakterystyczne dla Stanów Zjednoczonych⁶. Niezależnie od instytucji zajmujących się ochroną zabytków w ogólnym tego słowa znaczeniu, dla poszczególnych stref historycznych lub kilku łącznie na terenie jednego miasta tworzy się odrębne struktury.

Na podstawie przepisów dotyczących wyznaczania i ochrony stref historycznych wypada już mówić o powstaniu nowego działu prawa — *Historic District Law*. Główne zasady tego prawa ująć można w formie modelu zawierającego typowe i w większości wypadków wspólne rozwiązania zastosowane w Stanach Zjednoczonych. Model ten składa się z następujących elementów:⁷

1. Strefa historyczna obejmuje teren określony za pomocą specjalnych granic naniesionych na mapę (*zoning lub planning map*).
2. Powołuje się Komisję Kontroli Architektonicznej (Board of Architectural Control), która — składa się z 3—11 członków, mieszkańców miasta, przy czym co najmniej połowa z nich zamieszkuje na terenie strefy, — działa w kadencjach liczących od trzech do pięciu lat, — powoływana jest przez burmistrza za zgodą rady miejskiej, — wybiecane z kandydatów przedstawionych burmistrzowi przez lokalny oddział American Institute of Architects, jedno lub więcej towarzystw historycznych lub zajmujących się ochroną zabytków, z udziałem specjalisty od spraw nieruchomości i planowania przestrzennego oraz pewną liczbą członków wyznaczonych przez burmistrza według jego uznania.
3. Komisja Kontroli Architektonicznej rozpatruje wszystkie podania o zezwolenie na budowę, odbudowę, remont, przebudowę i wyburzenie całkowite lub częściowe budynków i innych obiektów położonych w obrębie granic strefy historycznej. Rozpatruje ponadto podania w sprawie zezwolenia na zmianę zew-

⁵ *With Heritage so Rich. A. Report of a Special Committee on Historic Preservation Under the Auspices of the US Conference of Mayors, New York 1966, s. 207 i 208.*

⁶ Celem tego rozwiązania jest uniknięcie nadmiernego zaangażowania władz w sprawy ochrony zabytków, tradycyjnie należących do sfery zainteresowania sektora prywatnego. Wybrana organizacja lub kilka organizacji społecznych uzyskuje specjalny status (*state title*), który upoważnia ją do działania w imieniu stanu. Następuje

przejęcie kompetencji od władz stanowych i organizacja w ich imieniu może np. przyjmować dary i zapisy, dokonywać zakupów obiektów zabytkowych i utrzymywać je dla publicznego użytku itp. Organizacje takie istnieją m.in. w stanach: Arizona (Arizona Pioneers Historical Society), Colorado (State Historical Society of Colorado), Ohio (Ohio State Archeological and Historical Society).

⁷ Wg J. Morrison, *Historic Preservation Law*, Washington 1965, s. 18 i 19.

nętrznego wyglądu budynku, biorąc pod uwagę związek projektu ze stylem, kolorem, fakturą, użytymi materiałami i innymi elementami wystroju sąsiedniej zabudowy. Prawo niektórych miast i stanów reguluje przy tym w różnym stopniu szczegółowości ów zewnętrzny wygląd architektoniczny, ustalając na przykład wymiary i liczbę okien, drzwi, bram czy wjazdów, rodzaju pokrycia dachu, dopuszczalną wysokość budynku, liczbę kondygnacji, maksymalną powierzchnię fasady, którą można wykorzystać na reklamę itp.

4. Decyzje Komisji podlegają wykonaniu przez odpowiednich funkcjonariuszy administracji miasta, np. inspektora budowlanego, urzędników do spraw planowania przestrzennego czy specjalnie powołanego komisarza strefy historycznej.

5. Przewidziane są terminy rozpatrywania podań, dla każdego wypadku zastrzeżona jest konsultacja społeczna, decyzje muszą być sporządzone w formie pisemnej i mogą zawierać uwagi, warunki lub modyfikacje projektu wprowadzone przez Komisję, wpływ przewidzianego na rozpatrzenie podania terminu najczęściej oznacza zgodę Komisji na realizację przedmiotu podania.

6. W prawie wszystkich przepisach zastrzeżone jest prawo odwołania się wnioskodawcy od decyzji Komisji. Najczęściej rozstrzygają sprawy odwoławcze rady miejskie i sądy powszechne (z możliwością odwołania się do wyższej instancji). Czasem powołane są specjalne organy nożemce do spraw związanych ze strefami historycznymi (*boards of zoning adjustments*).

7. Z nielicznymi wyjątkami, naruszenie przepisów prawa stref historycznych karane jest grzywną i więzieniem.

W procesie wyznaczania stref historycznych ważna rola przypada organom sądowym. Jak to już bowiem wspomniano, ustanowienie strefy polega między innymi na ograniczeniu swobody wykonywania prawa własności, a to z kolei prowadzić może do powstania licznych konfliktów. Najczęściej podlegają one właściwości sądów, które poprzez odpowiednią interpretację prawa i ferowanie wyroków ustalają określoną politykę realizacji pewnych celów. Dla zilustrowania znaczenia orzecznictwa sądowego w omawianych sprawach wystarczy przytoczyć osnowy dwóch wyroków podjętych w podobnych wypadkach w znacznym odstępnie czasu. W 1909 r. Sąd Najwyższy USA w sprawie *Welch v. Swasey*⁸ ustalił zasadę, że zarządzenie w kwestiach budowlanych oparte jedynie na przesłankach estetycznych jest nieważne. Zarządzenie takie byłoby ważne, gdyby w uzasadnieniu swym zawierało także elementy związane z potrzebami zdrowia lub bezpieczeństwa publicznego. Po upływie niemalże 50 lat, w roku 1954, ten sam Sąd w sprawie *Berman v. Parker*⁹ stwierdził: „(...) *Problem dobra publicznego jest pojęciem szerokim i obejmuje wiele zagadnień. Zawiera w sobie wartości zarówno duchowe, jak i materialne, estetyczne i ekonomiczne. Władze mają niewątpliwie pra-*

wo ustalania czy zarządzane przez nie miasto powinno być piękne i dbające o zdrowie mieszkańców, przestrzenne i czyste, dobrze zaplanowane i bezpieczne (...)”. Drugie z cytowanych orzeczeń dało podstawę do przyjęcia jednej z zasad odnowy i rewitalizacji miast w USA w postaci sformułowania „*prawa miast do tego, aby były piękne*”¹⁰, które to „prawo” daje w praktyce możliwość uzasadnienia wielu działań niemożliwych do zrealizowania w świetle dawnego prawa (np. w postaci pierwszego cytowanego orzeczenia).

W omawianej problematyce bardzo ważne miejsce zajmuje specjalny system finansowania wszelkiego rodzaju prac podejmowanych w związku z ochroną stref historycznych. Władze federalne nie przeznaczają większych kwot na konserwację zabytków traktowaną jako działalność sama dla siebie. Specjalne środki na ten cel przyznane zostały po raz pierwszy dopiero w 1966 r.¹¹ Dysponuje nimi National Park Service w ramach realizacji programu *Historic Preservation Grants — in — Aid* (dotacje na ochronę zabytków). Fundusz ten dzielony jest między poszczególne stany i terytoria USA, które następnie rozdzielają go pomiędzy władze miejskie, organizacje społeczne i osoby prywatne. Otrzymane tą drogą kwoty mogą być przeznaczone wyłącznie na nabywanie, utrzymywanie, remonty i konserwację budynków i innych obiektów zarejestrowanych w *National Register*. Spośród organów rządowych największy udział finansowy w rewitalizacji zabudowy historycznej ma resort budownictwa mieszkaniowego i rozwoju miast (Department of Housing and Urban Development). Wynika to z praktyki przyjętej w Stanach Zjednoczonych, a polegającej na tym, że konserwacja zabytków i dzielnic historycznych jest częścią odnowy całych miast i aglomeracji (*urban renewal*). To nie znaczy, że stanowi tylko element dodatkowy czy też jest wykonywana przy okazji realizacji szerszego zadania. Jak wynika np. z cytowanego raportu przedstawionego Konferencji Burmistrzów Miast, obecnie ochronę dawnej zabudowy traktuje się jako jeden z podstawowych elementów odnowy ośrodków miejskich, widząc w tym rozwój wartości kulturalnych, których się już nie lekceważy. Stąd też wyznaczanie stref historycznych jest integralną częścią ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego miast. Środki na dofinansowywanie opracowania i realizacji tych planów znajdują się w dyspozycji Departamentu Budownictwa Mieszkaniowego i Rozwoju Miast. Wydatkowane są w ramach tzw. programów, które opracowane są dla osiągnięcia ustalonych celów. Do najważniejszych programów należą: *Urban Renewal Program* (Program odnowy miast), *Urban Planning Assistance Program* (Program pomocy w planowaniu miast), *Urban Renewal Demonstration Grant Program* (Program dotowania pokazowych przykładów odnowy miast), *Open — Space Land Program* (Program popierania przestrzeni otwartych w miastach) oraz *Urban Beautification Program* (Program upiększania miast). Przystępując

⁸ Sprawa *Welch v. Swasey*, 214 US 91, 53 L. Ed. 923, 29S. Ct. 567.

⁹ Sprawa *Berman v. Parker*, 348 US 26, 99 L. Ed. 27, 75 S. Ct. 98

¹⁰ *The right of cities to be beautiful, With Heritage so rich...* op.cit., s. 45.

¹¹ W wysokości 32 mln. dolarów.

do omówienia wymienionych programów trzeba jednak zwrócić uwagę na to, że tą drogą finansuje się tylko niewielką część prac wykonywanych w licznych miastach Stanów Zjednoczonych. Podstawowy ciężar finansowy rewaloryzacji spoczywa na sektorze prywatnym (właściciele zabytków) oraz władzach lokalnych i organizacjach społecznych gromadzących fundusze z bardzo różnorodnych źródeł.

Urban Renewal Program. Warunki przewidziane tym programem stwarzają największe możliwości efektywnego przeprowadzenia kompleksowej restauracji zespołów zabytkowych. Konkretna odnowa miasta (*Urban Renewal*) jest programem miejskim, lokalnie inicjowanym, planowanym i realizowanym przy wykorzystaniu miejscowych środków publicznych i prywatnych. Pomoc federalna może być udzielona, jeżeli spełnione są następujące warunki:

— teren i zabudowa znajduje się w stanie tak daleko posuniętej degradacji, że uzasadnione są kroki mające na celu odnowę poprzez działania publiczne:

— planowana renowacja musi być wystarczająco skuteczna, aby powrót do stanu wyjściowego był niemożliwy:

— plany muszą być zrównoważone ekonomicznie oraz możliwe do ukończenia w ustalonym terminie:

— plany renowacji muszą być zgodne z ogólnym planem rozwoju miasta (*Comprehensive Development Plan*);

— miasto musi przyjąć wcześniej plan roboczy (*Workable Program for Community Improvement*), zatwierdzony przez Departament Budownictwa Mieszkaniowego i Rozwoju Miast.

Opracowanie i zatwierdzenie planu roboczego jest szczególnie wymagane przez prawo, albowiem władze federalne chcą mieć pewność, że miasto ma wystarczające zaplecze organizacyjne i finansowe na wykonanie zamierzeń i zapobiegnięcie powrotowi stanu degradacji. W związku z tym *Workable Program* zawiera m.in. projekty miejskich zarządzeń i przepisów, dokładne plany wykonawcze, analizy stanu i propozycje rozwoju terenów przyległych, opis organizacji administracji, stan środków finansowych pozostających w dyspozycji miasta, sposoby finansowania prac z innych źródeł, wykazy przygotowanych mieszkań zastępczych oraz przedstawienie form udziału mieszkańców miasta w przygotowaniu i realizacji programu odnowy. Pomoc federalna z funduszu *Urban Renewal Program* w formie subwencji, pożyczek, pomocy technicznej oraz specjalnych ubezpieczeń udzielana jest miastu wówczas, kiedy lokalne środki są niewystarczające. Otrzymane subwencje można przeznaczyć na:

1. Finansowanie badań wstępnych różnego rodzaju i przygotowanie planów. Pozycja ta obejmuje m.in. badanie i katalogowanie zabytków i miejsc historycznych, planowanie wyeksponowania wartości zabytkowych zabudowy i całego zespołu.

2. Nabywanie ziemi i zabudowy na terenie objętym renowacją. Chodzi tu przede wszystkim o budynki zagrożone rozbiórką, które mogą być jednak restaurowane i chronione przez zainteresowane osoby prywatne lub instytucje publiczne.

3. Przygotowanie terenu dla przeprowadzenia prac wynikających z planu odnowy: rozbiórka budynków nadmiernie zniszczonych, szpecących itp., także prze-

niesienie budowli przeznaczonej do zachowania na innym miejscu.

4. Instalowanie obiektów i urządzeń publicznych dla polepszenia warunków zwiedzania i ochrony zabytku.

Urban Planning Assistance Program. Program ten przeznaczony jest na dofinansowanie prac planistycznych. Zgodnie z jego warunkami można udzielać subwencji federalnych na planowanie odnowy miast liczących poniżej 50 tys. mieszkańców. Środki z tego funduszu mogą także otrzymywać organizacje reprezentujące dane miasto, jego dzielnicę itp. Finansowanie ochrony zabytków ze środków tego programu odbywa się pośrednio poprzez wykonanie prac dotyczących dawnej zabudowy w ramach procesu planowania. Na przykład przygotowanie *Comprehensive Development Plan* (Wyczerpujący plan rozwoju miasta) poprzedzają badania zabudowy historycznej miasta i jej wartości. Cele i zadania konserwatorskie mogą być także realizowane w odrębnych planach ochrony (*Preservation Plans*) lub specjalnych częściach *Comprehensive Development Plan*. W oparciu o *Urban Planning Assistance Program* wolno ponadto podejmować restaurację historyczną na szerszą skalę. Korzystając z tej okazji, np. stan Connecticut wykonał badania historyczne w obrębie całego stanu. Prace objęły datowanie budowli, rozpoznanie najważniejszych zabytków, badania materiałów, ustalenie standardów projektowych, rozeznanie zabytków zagrożonych dewastacją lub rozbiórką itp. Opracowano w ten sposób szczegółowy plan ochrony i rewaloryzacji spuścizny historycznej stanu.

Urban Renewal Demonstration Grant Program. Również ten program ma duży wpływ na polepszenie stanu ochrony zabytków. Dotacje udzielane są na rozwijanie i sprawdzanie w praktyce nowych technik i sposobów zapobiegania i powstrzymywania procesu niszczenia domów i degradacji całych dzielnic. Informacje o takich pracach są publikowane w celu rozpowszechnienia nowych koncepcji i doświadczeń w innych miastach. Subwencji udziela się tylko czynnikom publicznym w wysokości 2/3 kosztów wykonania projektu pokazowego oraz zwrot pełnych kosztów wykonania raportu z jego realizacji. Rozwiązanie objęte projektem pokazowym nie może być znane z innych wykonań. Po utworzeniu omawianego programu podjęto realizację czterech studiów projektowych, aby zbadać pewne podstawowe problemy konserwatorskie, które napotyka się przy ochronie odmiennych typów stref historycznych. Były to opracowania dotyczące:

— dzielnicy mieszkaniowo-willowej (Providence, Rhode Island),

— dzielnicy mieszkaniowo-handlowej (Nowy Orlean, Louisiana),

— dzielnicy handlowej (New Bedford, Massachusetts).

Innego rodzaju studium wykonano w Filadelfii. Była to analiza ochrony dzielnicy przyległej do terenów nowo zabudowanych. Problem polegał na przedstawieniu propozycji projektowych w celu zapewnienia pełnej harmonizacji nowego osiedla z sąsiednią dzielnicą starych domów. Urban Renewal Administration współpracuje z National Trust for Historic Preservation w zakresie przygotowywania dokumentacji (filmowej i innej) popularyzującej najnowsze osiągnięcia projektów pokazowych.

Open-Space Land Program i Urban Beautification Program. Wymienione programy otwierają nieco inne możliwości ochrony dziedzictwa historycznego. Mając na uwadze m.in. potrzeby rekreacji, subwencjonuje się za ich pośrednictwem ochronę środowiska naturalnego i krajobrazu, w tym przede wszystkim utrzymanie otwartej przestrzeni dla uwydatnienia krajobrazu miasta. Dotacja federalna z *Open-Space Land Program* może być przyznana do wysokości 50% kosztów nabycia terenu wolnego, w celu zagospodarowania go w taki sposób, aby pozostał otwarty, lub na urządzenie przestrzeni otwartych w środowisku zabudowanym (zakładanie parków). Środki uzyskane z tego programu mogą pomóc miastu w:

- nabywaniu terenów (na użytkowanie ich w postaci wolnej przestrzeni), które mają wartość historyczną lub, na których znajdują się zabudowania zabytkowe.
- nabywaniu zabudowań historycznych, jeżeli wartość zabudowy nie powiększa oceny rynkowej ziemi,
- nabywaniu miejsc historycznych i usuwaniu z nich zbędnej zabudowy,
- polepszaniu stanu miejsc historycznych, które zakupiono z funduszy federalnych, przez udzielenie

dalszej pomocy na budowę instalacji wodnej, sanitarnej i innej, zbliżających wygląd tych miejsc do założeń parkowych.

Urban Beautification Program może natomiast umożliwić miastu upiększenie miejsc historycznych nabytych bez udziału funduszy objętych *Open-Space Land Program*.

Jak to już wspomniano, niezależnie od funduszy federalnych i to w znacznie szerszym zakresie tworzy się bardzo liczne fundusze stanowe i miejskie, przeznaczone wyłącznie lub częściowo na różnorodne cele związane z ochroną stref historycznych i w ogóle zabytków. Środki gromadzone na tych funduszach pochodzą z wielu źródeł. Mogą to być subwencje władz stanowych i miejskich, dotacje wielkiego przemysłu i handlu, fundacje i dary osób prywatnych, zbiórki urządzone przez organizacje społeczne, dochody z wydawnictw, imprez czy specjalnie emitowanych obligacji i wiele innych.

dr Wojciech Kowalski
Zakład Prawa Międzynarodowego
i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Śląski

HISTORIC DISTRICT LAW — LAW ON THE COMPLEX RESTORATION AND PROTECTION OF HISTORIC OLD-TOWN COMPLEXES IN THE UNITED STATES OF NORTH AMERICA

The concept and practice of the protection of historic complexes (old-town districts) in the USA varies greatly from the methods adopted in European countries. It consists in a demarcation of the so-called historic districts which, as a rule, are covered by special legal regulations. Due to a considerable legislative independence of administrative units (including towns) there may exist certain differences. However, even with this in mind, it is still possible to think of the emergence of a new branch of law, namely Historic District Law based on ample practice of American states and towns in the sphere of the creation of regulations on the demarcation and protection of historic zones. The main principles of the said Law may be rendered as follows:

- The historic zone covers a precisely delineated area in the town's zoning map.

— Special Boards of Architectural Review are established which supervise all changes in the buildings situated in a given zone.

— The Boards undertake firm decisions in this field (permissions to build) executed under supervision of municipal administration or specially appointed officers of the historic zone.

— The above decisions are subject to appeal in the court or in a quasi-judicial body brought to life to this end.

— The infringement of the law on historic zones is punished with a fine or imprisonment.

Restoration works in these zones are carried out by owners of the renewed buildings.

They may receive financial assistance from the authorities but only in exceptional cases. Various social organisations and foundations also participate actively in these works.

ANNA DIAKOWSKA-CZARNOTA

TYOLOGIA DREWNIANYCH KROSIEŃ MALARSKICH NA PODSTAWIE KRYTERIUM ZŁĄCZY

Temat sformułowany w tytule niniejszego artykułu był dotąd pomijany w literaturze polskiej. Jest może mało atrakcyjny, ale wydaje się ważny i to z dwóch powodów: sama konstrukcja krosna ma istot-

ne znaczenie dla stanu zachowania obrazu, a systematyka konstrukcji krosien zawiera wartości poznawcze dla konserwatorów i badaczy dzieł sztuki.

Funkcja krosna malarskiego, jaką jest utrzymanie